

Фросина ТАСHEВСКА-РЕМЕНСКИ

“

*Umot neka
t i bi de voda~*

”

Падот на комунизмот во Источна Европа и надвор од неа, пред нас постави многу прашања. Едно од нив се однесува на причините за натамошното поддржување на антикомунистичките ставови, кои последниве децении го одредуваа погледот на светот и творечкиот опус на многу интелектуалци. Може ли и понатаму да се биде антикомунист кога комунизмот веќе не постои? Колку искуството од комунизмот влијае врз нашето идно размислување за политиката?

Во некогаш популарниот политички роман "The Middle of the Journey" на истакнатиот книжевен критичар Лајонел Трилинг, се препознава една симпатична сцена на конфронтација. Нејзини главни учесници се три ликови: комунист, антикомунист и Оној третиот. Комунистот и антикомунистот авторот ги смета за сродни души, не во поглед на нив-

ниот интелектуален капацитет, ниту во поглед на нивните морални ставови, туку сличноста ја наоѓа во максимализмот на двата погледа на светот и нивниот идеализам. Во двата случаја има визија за светот подредена на важна цел, во двата историјата е голема, речиси апокалиптична драма, која може добро или лошо да одлучи за судбината на човештвото, во двата доминира дихотомно гледање на стварноста, заедно со опсесивно истакнување на тежината на одговорноста која паѓа на човекот исправен пред конечниот избор. Во фокусот на овие два погледа на светот, се чини дека Оној третиот е најблизок до човековата природа и дека најдобро ги познава човековите можности. Всушност нему, ослободен од доктринарно мислење и скептично гледање како на комунистичкиот култ на историјата, така и на антикомунистичкиот Апсолут, му припаѓа иднината.

Книгата на Трилинг се појавила во 1947 година, време кога комунизмот бил на врвот на воената, политичката и на интелектуалната моќ и добил широка поддршка во цел свет. За комунистичките непријатели овој триумф имал дијаболска димензија. Може да се објасни единствено така што на комунистичката идеологија ќе ѝ се припише религиска природа, способ-

и не навлегувајќи во апокалиптични конфликти меѓу ѓаволскиот комунизам и религиозниот антикомунизам". Овој третиот во ниеден момент не ги отфрлил овие две појави како безначајни и водел, како што вели Трилинг, "интелектуална борба" за да оддржи безбедна дистанца во однос на двете крајности.

Книгата на Трилинг антиципирала сиче кое во годините кои следеле станало доминантно во сите сфери на општественото живеење, дефинирано како антикомунистичко. Во моментите кога дијагностичката шема на комунизмот и на антикомунизмот почнале да делуваат на размислувањето на граѓаните, голем број интелектуалци на Запад почнале да ја менуваат, а со време и да ја отфрлаат. По падот на комунизмот во Источна Европа и во Советскиот Сојуз, комунизмот престана да изгледа како дијаболска сила; се покажа дека луѓето кои живееле под негова власт не станале различни и не го изгубиле чувството на нормалност; се покажало дека тој не е во состојба да трае во ненарушена состојба, туку има способност за автокорективност или спонтана дезинтеграција. Во моментот кога во комунизмот не се гледала повеќе силната "Нова вера" туку само политичка идеологија и стратегија, ставот на консе-

ШТО ОСТАНА О

на да развие длабока лојалност, како што создавале религиските движења. Овој феномен бил дефиниран со необично сугестивен израз "Нова вера". За Трилинг било природно што во опозиција на човекот на "Новата вера" стои човек кој во бегството од комунизмот, наоѓал заштита во верата кон Бога. Прототип на личноста на антикомунистите во овој роман бил Витекер Чејберс, американски новинар, чиј животен пат се засновал на преминот од комунизам во страстна религиозност. Тој иницирал еден од најскандалозните процеси во повоеени САД, обвинувајќи го својот пријател Алдзер Хис, висок владин функционер, советник на претседателот Рузвелт, за припадник на советската мрежа во САД. Трилинг не припаѓал на оние кои го осудувале чинот на предавство на Чејберс. Дури го нарекол "чесен човек", сметајќи дека се раководел од благородни побуди, но сепак се дистанцирал од алтернативата "атеистички комунизам-религиски антикомунизам". Религиско-метафизичката фразеологија на Чејберс му изгледала претенциозна и опасна, затоа не сметал дека тој може да биде илустрација на правилен став кон комунистичката опасност. Повеќе сакал да се определи за Оној третиот, човек кој отфрлањето на комунизмот не го турка во крајно максималистичка доктрина. Според него, тој би можел да се дефинира како "интелектуалец кој се труди да ги види недостатоците и предностите, избегнувајќи политичко ангажирање

квентниот антикомунизам не е повеќе сфатен како магловиата и апсолутистичка метафизика (како што го подразбирал Чејберс), туку како вулгарна политичка декларација. Бидејќи комунизмот бил поистоветен со Советскиот Сојуз, антикомунизмот претставувал единствен израз на поддршка за антисоветските потфати. Оттаму е извесен заклучокот дека антикомунизмот не е само шематски и интелектуално јалов, туку и валкан став. Тој се свеѓува на поддржување на различни западни и незападни структури на власт, кои често се раководат од тесни интереси, постапуваат неморално и со антикомунистичка фразеологија ја оправдуваат сопствената бруталност. Губејќи го угледот на религиски апсолутисти, антикомунистите почнале да ги жигосуваат како пропагандисти на сопствените влади и корумпирани владини функционери. Во тој момент во западните интелектуални кругови се создал широко распространет став, наречен анти-антикомунизам.

Анти-антикомунистите своите противници ги оцениле многу построго отколку што тоа го направил Трилинг со Чејберс. Декларираниите непријатели на комунизмот не беа веќе "чесни луѓе" кои се раководат од своите етички побуди, иако имаат упростен поглед на светот. Се сметале за штетни, а антикомунистичкото мислење требало да биде знак за опасна политизација. Антикомунистите се обвинети дека не ја гледаат сложеноста на светот, бидејќи

"Секоја форма на општествено уредување според класичната поделба на политичките системи покажува сродност со комунизмот, иако ни една не го исцрпува".

се раководат од вулгарни политички критериуми кои им овозможуваат да ги оправдаат нечесните дела на нивната политика и нивните политички сојузници, и да ги напаѓаат со нечесност своите непријатели. Падот на комунизмот во Источна Европа и во Советскиот Сојуз многумина го интерпретираа како триумф на западниот поредок. Антикомунистите со задоволство гласно укажуваа дека нивната мисија е извршена и дека чекаат честитки од своите противници. Но, тие ниту пристигнаа и сигурно нема да ги има. Наспроти нив, анти-анткомунистите сметаат дека историјата токму ним им го дава тоа право, бидејќи одамна тврделе дека "нема комунистичка опасност" и дека "антикомунистичката опсесија нè одвлекува од вистинските проблеми на современиот свет". Споровите околу тоа која од овие две страни е во право сигурно на Запад уште ќе се водат.

На антикомунизмот, особено кога е единствен важечки став, му се заканува

схематизам, кој во променетата ситуација може да му пречи на откривањето на новите проблеми. Таквата опасност не треба да се занемарува, бидејќи исто како и одредена форма на антикомунистички биготизам, така и инструменталното третирање на мислите исклучително како оружје во борбата за власт може да нанесе голема штета на иднината, како што нанело многу штета и во минатото. Исаија Берлин истакнал дека "некои општествени теории ја интерпретираат стварноста служејќи се со сликата на Трнова Роза, на која ѝ останува само да се разбуди за да ја покаже целата своја убавина". Така, во различни верзии на анти-анткомунизмот, дури и кај оние кои се појавија во Источна Европа, е присутна ваква верзија на светот. Ова уверување е погрешно, бидејќи комунизмот не беше изросток на здравото тело на западната цивилизација, туку претставуваше лошо но, законско дете на најважните и највредните принципи до кои се дошло во целата историја на Западот. Го-

лемиот број дела кои го објаснуваат комунистичкиот феномен нè доведуваат во забуна, бидејќи во нив се осомничени за учество речиси сите големи мислители на западниот свет и сите ориентации. Виножник се бараше и во целата социјалистичка традиција, дури и во нејзините фракции кои беа непријатели на институционалниот комунизам. Идеалот на еднаквоста, редистрибуцијата на богатството или рационалното управување беа заеднички на сите фракции на оваа традиција. Меѓу сомнителните се наоѓаат и конзервативците и либералите. Им се забележува дека придонеле за распространетата релативизација на општите вредности, а на тој начин ја подготвувале основата за прифаќање на комунизмот. Извори на комунизмот биле видени и во просветителството, особено во концепцијата на мисловниот прогрес. Извори биле видени и во традицијата на романтизмот, особено во романтичарскиот култ на заедницата и во општествениот органицизам. Порастот на комунизмот се поврзува и со непостојењето навика рационално да се размислува. Според едни, во основата на комунизмот се наоѓал морализам, според други, ниҳилизам; според едни, егоизам, според други, алтруизам; според едни, демократија, според други,

Д АНТИКОМУНИЗМОТ?

"Некои општествени теории ја интерпретираат стварноста служејќи се со сликата на Трнова Роза, на која ѝ останува само да се разбуди за да ја покаже целата своја убавина".

Исаија Берлин

ориентален деспотизам; според едни, еманципаторски идеал на хуманизмот, според други, бегство од слободата; според едни, рационализам, според други, ирационализам; според едни, вулгарен материјализам, според други, натчовечки идеализам; според едни, општествена атомизација, според други апсолутизација на заедничкото добро; според едни, комунизмот произлегол од капитализмот, според други, од неговото непостоење. Во една интерпретација тој бил ортодоксно движење, според друга претставувал симптом на еретичко мислење. Како што забележал еден автор, "секоја форма на општествено уредување според класичната поделба на политичките системи покажува сродност со комунизмот, иако ни една не го исцрпува".

Не е препорачливо враќање во состојба на преткомунистичка наивност, било во форма на премногу смели идеолошки проекти, или во форма на лекомислено деклариран ниҳилизам. "Интелектуалната борба", за која пишува Трлинг мислејќи на Оној третиот, сè уште е значајна: интелектуалецот никогаш веќе не треба да биде мирен, а грешките од минатото мораат да го задржат од паѓање во состојба на интелектуално самозадоволување. Грешат оние кои сметаат дека со бришење на искуството од комунизмот ќе се врати некогашната наивност. Она што некогаш беше состојба на наивна несвесност денес е штетна игноранција.